La repressió franquista durant la immediata postguerra

Josep Antoni Pozo

L'entrada de les tropes franquistes a Sabadell el gener de 1939 comportà, com va comportar i comportaria a Catalunya i Espanya a mesura que anaven "alliberant" territoris, la fi del règim republicà i la instauració a continuació d'un règim de terror sobre la població vençuda. Amb els partits i sindicats que s'havien oposat al cop d'estat contra la República proscrits i perseguits, i en absència total de drets i llibertats, la repressió que es desfermà durant la postguerra impregnà tots els porus de la societat. Juntament amb les dures condicions de vida que es van haver de patir durant aquell període, la immediata postguerra forma part d'una trista i tràgica realitat que ha quedat fixada en la consciència de les generacions que la recorden com el període de la por, de la fam –amb una incidència terrible entre la gent gran i els infants– i de la repressió. De la repressió contra la llengua catalana, expulsada de les institucions i de la vida pública, i contra qualsevol dissidència cultural o religiosa que qüestionés la ideologia del nou règim. De la liquidació de tota la legislació republicana que afirmava drets o conquestes socials. De la situació en què van quedar les dones per la seva condició de dones, sobre les quals va caure tot el pes del nacionalcatolicisme, recloent-les de nou a les feines de casa i a tenir cura del marit i els fills, i quedant sota la pàtria potestat del marit.

Els procediments militars sumaríssims

Ara fa ja uns quants anys que, en aplicació del mandat de la llei 11/2017, l'Arxiu Nacional de Catalunya va posar a disposició del públic la relació de víctimes de la repressió franquista a les quals se'ls va instruir un procediment militar "sumaríssim". Si hom consulta aquesta llista, hi pot trobar 1.074 persones nascudes i/o residents a Sabadell, les quals entre 1939 i 1945 van ser processades mitjançant aquests sumaríssims per fets esdevinguts durant el període de la Guerra Civil. I si hom pren com a referència estrictament els casos de les persones que residien a Sabadell durant la Guerra Civil, o els d'aquells fets que van tenir com a escenari la nostra ciutat, la xifra és de 932 (842 homes i 90 dones), sobre una població d'uns 50.000 habitants el 1940.

La majoria d'aquestes persones havien format part anys enrere de les organitzacions que havien integrat la militància obrerista, republicana i catalanista de la ciutat. Entre elles, sindicalistes que provenien dels sindicats coneguts per L'Obrera, i que després seguirien el seu camí bé en la UGT o bé en la CNT. O socis de l'històric Cercle Republicà Federal, el Círcol, o del Casal Català d'Esquerra, adherit a ERC, o militants del PSUC i del POUM. Van ser detingudes i processades sota l'acusació genèrica d'haver comès un delicte de "rebel·lió militar", en les seves diferents tipificacions jurídiques (adhesió, auxili o incitació a la rebel·lió), i en aplicació del Codi de Justícia Militar. En el súmmum del cinisme, els qui s'havien rebel·lat realment contra la legalitat republicana van acusar de rebels als qui, justament, es van oposar al cop d'estat.

Van ser processades mitjançant procediments judicials militars coneguts com a sumaríssims, un procediment ja de per si excepcional, que escurçava de manera notable els terminis i limitava enormement les garanties processals de les persones encausades. I un procediment que, a més, va ser reinterpretat a conveniència per les autoritats militars, en un sentit encara més restrictiu del que preveia el mateix Codi de Justícia Militar, augmentant d'aquesta manera la indefensió de qualsevol persona acusada. Així, es va permetre que els testimonis de càrrec (els testimonis acusatoris) passessin a tenir una importància fonamental en les causes obertes, encara que no haguessin presenciat la comissió del "delicte", o en tinguessin un coneixement per "rumors públics". En aquest canvi es fonamentaren la majoria dels procediments militars que passarien a denominar-se sumaríssims d'urgència. Uns procediments absolutament arbitraris que serviren per condemnar molts ciutadans a penes de presó i, en el cas de Sabadell, per condemnar a la pena de mort vint-i-sis persones residents a la nostra ciutat, de les quals divuit van ser executades.

Les altres cares de la repressió

Però la repressió no només es va circumscriure a l'àmbit dels procediments militars judicials. Va tenir també altres cares, dramàtiques en molts casos. Com per exemple, tota la gent que va haver d'exiliar-se per no ser detinguda o senzillament salvar la vida. Aproximadament, unes 1.300 persones –entre les quals famílies senceres– van fugir de la ciutat abans que arribessin les tropes franquistes. D'aquestes, un gruix important anà a parar als diferents camps de concentració de refugiats habilitats per les autoritats franceses, primera parada d'un llarg i dolorós periple que va portar una part a la diàspora americana; altres als camps d'extermini nazis –seixanta-tres sabadellencs, dels quals en van morir quaranta–, i altres, més de la meitat, a tornar a Espanya, tot arriscant-se a ser detinguts i processats, com així va succeir en molts casos, o a anar a parar als camps de concentració construïts pel règim franquista. A la fi de la Segona Guerra Mundial, la major part dels prop de quatre-cents sabadellencs i sabadellenques que encara eren fora ja no van tornar a la seva ciutat i van morir en els diferents països on es varen establir.

D'igual manera, cal fer esment dels combatents republicans que van ser fets presoners durant la guerra, o dels que es van haver de presentar a les autoritats militars un cop acabada aquesta contesa. També, com ja ha quedat dit, dels que tornaven de França, que van ser enviats a camps de trista memòria com el de San Marcos (Lleó) o Miranda de Ebro (Burgos), dels quals no se sortia si no es disposava d'avals o per ser processat.

Però, per als soldats republicans que havent perdut la guerra van ingressar en camps de concentració franquistes i no van poder reunir o trobar els avals, les penalitats no acabaren aquí. Encara se'ls aplicà un càstig suplementari: molts varen ser destinats a batallons de treballadors, o a batallons disciplinaris de soldats treballadors, creats amb la finalitat d'aprofitar els "desafectes" com a força laboral barata. Més de set-cents sabadellencs (set-cents trenta-dos) van passar per aquests batallons. Molts, sense la intermediació de cap procediment judicial, i d'altres, després d'haver estat processats i de ser condemnats a una mena de treballs forçats en condicions duríssimes trobant-se en llibertat condicional.

Cal referir-se igualment a l'espoli comès contra els vençuts, és a dir, contra les persones i les organitzacions que van quedar fora de la llei, amb l'aprovació el febrer de 1939 de la Llei de Responsabilitats Polítiques, implementada a través dels corresponents tribunals regionals. La finalitat d'aquests tribunals no era una altra que la de la repressió econòmica, per la via de la confiscació de propietats o l'establiment de multes, però també podien imposar restriccions a

l'activitat individual (inhabilitació professional) o limitar la llibertat de residència (desterraments). A Sabadell, tenim constància que cent divuit persones varen ser objecte d'incoació d'un expedient a instàncies del Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques, dels quals només es van executar finalment cinquanta-tres. La resta van tenir la sort que la incoació dels expedients i el seu desenvolupament –un procés molt burocratitzat– s'allarguessin de tal manera que va coincidir en el temps amb la modificació de la Llei el 1942, que alleujava el procediment sancionador, quedant tots ells sobreseguts. Molt més ràpida i expeditiva fou l'espoliació de les propietats de les organitzacions declarades fora de la llei, com ara el local de L'Obrera, requisat per passar a ser la seu de la Casa Sindical, o el local del Círcol, que se'l va apropiar la Falange Española Tradicionalista y de las JONS.

Finalment, cal fer esment de la repressió que es va produir en l'àmbit laboral o professional. Entre les depuracions efectuades contra funcionaris, es comptabilitzen seixanta-vuit empleats municipals que van ser destituïts, i divuit que van ser sancionats amb suspensió de sou i feina per diferents períodes. Pel que fa als mestres que van exercir a Sabadell durant el període de la guerra, quatre van ser destituïts i altres tretze van ser sancionats. La repressió que es va produir en l'àmbit laboral privat no va ser menys severa. El simple recurs a l'acomiadament s'afegí a les denúncies efectuades per molts fabricants que van comportar la detenció i el processament de molts sindicalistes membres de comitès de control obrer, o que s'havien distingit per defensar la col·lectivització de les empreses.

Durant la llarga nit de la dictadura, el règim va voler imposar el silenci i la resignació, i va escampar tota mena d'ignomínies contra les persones represaliades i les seves famílies, per tal de justificar l'*Alzamiento*. Homenatjar totes aquestes persones és també una forma de mostrar el rebuig contra els que pretenen avui, d'una manera o altra, blanquejar el franquisme i amagar el seu caràcter criminal.

Josep Antoni Pozo és historiador i autor, entre d'altres, del llibre *Sota el pes de la Victòria. La repressió franquista a Sabadell en la immediata postguerra* (Pagès Editors, 2024).